

**Tomasz S. Osiejuk, Zdzisław Cenian, Ryszard Czeraszewicz,
Marek Kalisiński, Anna Włodarczak**

**AWIFAUNA WYSP W DELCIE ŚWINY
W SEZONIE 1990/91**

**THE AVIFAUNA OF ISLANDS IN THE ŚWINA
RIVER DELTA IN 1990/91**

Abstract

Authors stated that islands in the river Swina delta constitute a breeding place for several rare or endangered bird species. The river Świna was found as an important rest point for migratory birds and for wintering birds too. A high percentage of the Polish breeding population of 18 bird species was encountered. The river Świna delta needs immediate protective measures because of the flood control schemes, reclamation of marshland, the development and change of agricultural practices which threaten this wetland area.

Key words: river Świna delta, breeding population, migration, wintering birds, marshland.

Wstęp.

Rejon delty wstecznej Świny został uznany za jeden z ważniejszych terenów dla ornitologii i ochrony ptaków w Polsce (Dyrcz 1969). Mimo tego, teren ten nie doczekał się dotąd całościowego opracowania awifauny. Większość publikowanych danych literaturowych dotyczy tylko gnieźdzenia się kilku bardzo rzadkich gatunków, jak wodniczka *Acrocephalus paludicola*, czy biegus zmienny *Calidris alpina*, lub jest już po prostu nieaktualna (Hübner 1908, Robien 1920, 1928, 1931, Ruthke 1951, Gromadzka 1983, Sellin 1990).

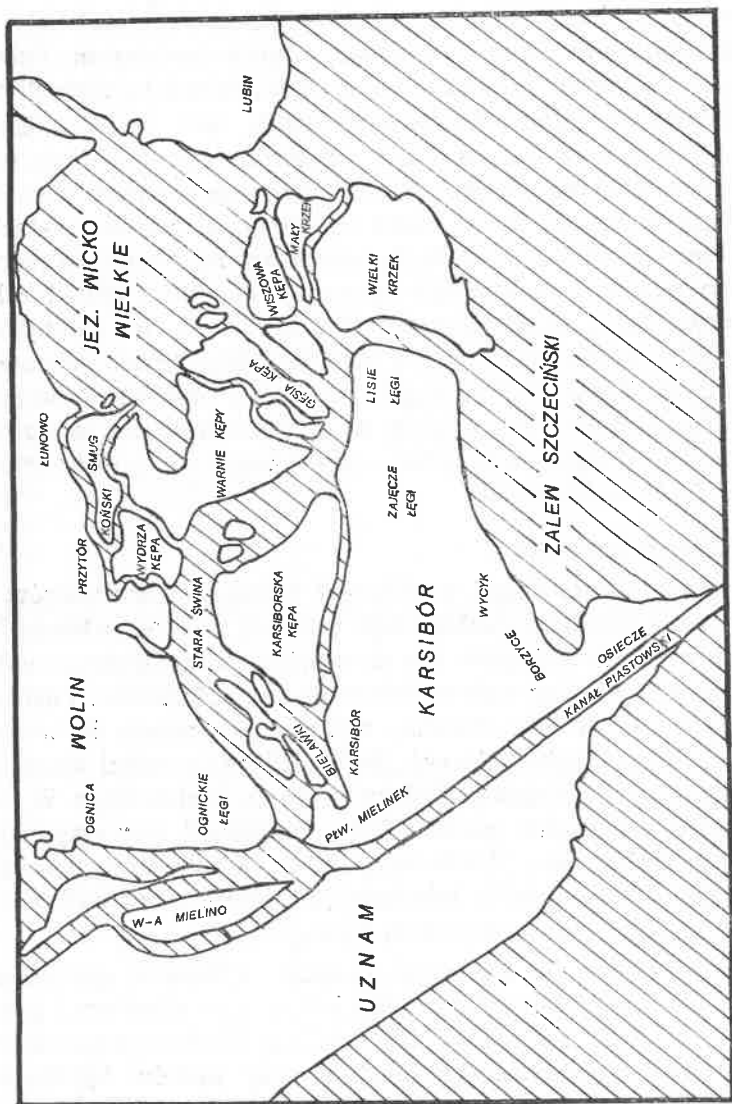
Praca niniejsza, chociaż nie pretenduje do miana kompleksowego opracowania awifauny Karsiboru i okolic, jest jednak pierwszą, w której znalazły się dane dotyczące liczebności i rozmieszczenia rzadkich i średniolicznych ptaków lęgowych zwią-

zanych ze środowiskiem wodnym (głównie, ale nie tylko) oraz koncentracji ptaków w delcie Świny w okresie przelotów i zimowania. Przedstawiony materiał pozwala na sformułowanie sugestii dotyczących formy ochrony, jaką powinien być objęty zbadany obszar.

Opis terenu.

Terenem badań były wyspy leżące w zasięgu akumulacyjnego działania delty wstecznej Świny wraz z obszarami przyległymi. Prezentowany materiał pochodzi z: całej wyspy Karsibór (wraz z Karsiborską Kępą), wysp leżących przy nurcie Starej Świny (Wielkiego i Małego Krzeku, Gęsiej Kępy, Warnich Kęp, Końskiego Smugu, Wydrzej Kępy i Koprzywskich Łęgów oraz Bielawek), części Wolina (Ognickie Łęgi, okolice Przytoru i Łunowa) i płd.-wsch. części Uznamu przylegającej do Kanału Piastowskiego (ryc. 1). Uwzględniono również część obserwacji z brzegów Jezior Wicko Wielkie i Małe. Teren ten ma łączną powierzchnię ok. 3650 ha, nie wliczając w to wód Świny, Zalewu Szczecińskiego i kanałów.

Szata roślinna badanego terenu jest bardzo bogata i zasługuje na nie mniejszą uwagę niż ptaki. Lasy zajmują około 17% penetrowanego obszaru (620 ha), tworzone są głównie przez zespoły: *Carici elongate-Alnetum medioeuropaeum*, *Pineto-Empetretum nigri*, *Periclimeno-Quercetum pteridetosum*, *Fago-Quercetum* i *Melico-Fagetum* (Piotrowska 1960, 1966a, 1966b). Większość drzewostanów z przewagą dębów *Quercus* spp. jest w wieku 130—150, sosna zwyczajna *Pinus silvestris* tworzy płaty w wieku 80—130 lat, olsza czarna *Alnus glutinosa* i brzozy *Betula* spp. są głównie 60—80 letnie. Blisko 175 ha (5%) zajmują zabudowania wiejskie, przystanie wodne, teren przeprawy promowej itp. Pozostałą część badanego obszaru, to jest około 2855 ha (78%) stanowią trzcinowska, pastwiska i łąki, pola (znikoma część) i nieużytki. Z punktu widzenia ochrony ptaków szczególnie cenne są tereny obejmujące Karsiborską Kępę, Wydrzą Kępę, Koński Smug, oraz Koprzywskie, Zajęczce i Lisie Łęgi. Powodem tego są występujące na tych wyspach halofilne

Ryc. 1. Mapa badanego terenu.
Fig. 1. A map of the studied area.

zbiorowiska szuwarowo-łąkowe. Między innymi są to zespoły: *Juncetum Gerardi atlantico-balticum maritima*, w postaci dwóch podzespołów: *asteretosum tripolii* (w okolicach Przytoru) i *plantaginetosum coronopodis* (Karsibór), *Junco-Samoletum Valerandii* (= *Oenanthe lachenali-Juncetum maritimi*) i *Puccinellio-Spergularietum salinae* (Piotrowska 1966b, 1974, Sellin 1990). Zespoły te są narażone na ciągłe zarastanie trzciną *Phragmites communis*, jednakże dzięki prowadzonemu na wyspach ekstenywnemu wypasowi krów, owiec i koni mają w wielu płatach charakter łąki lekko przerośniętej niską trzciną. Pozostałe, zbiorowiska wymienionych wyżej wysp mają charakter półnaturalny i w większej części tworzone są przez około 10 gatunków traw (patrz Sellin 1990). Wyspy Wielki i Mały Krzek, Wiszowa Kępa, Gęsia Kępa, Warnie Kępy oraz brzegi praktycznie wszystkich pozostałych wysp pokryte są przez zbiorowiska szuwarowe z klasy *Phragmitetea*, głównie przez zespół *Scirpo-Phragmitetum* (Piotrowska 1966b).

Materiały i metody.

Praca powstała dzięki współpracy kilkunastu ornitologów i amatorów z Pomorza Zachodniego i Polski Północno-Wschodniej, którzy indywidualnie lub na zasadach kilkudniowych wypraw większej liczby osób penetrowali teren Karsiboru i okolic od IX 1990 do IX 1991. Zebrany materiał przekazano do Szczecińskiej Stacji Ornitologicznej „Świdwie”, gdzie został wpisany do bazy danych Kartoteki Ptaków Pomorza Zachodniego. W sumie zebranych zostało ponad 1000 „rekordów” zawierających nazwę gatunku, datę obserwacji, status, kategorię lęgowości, liczbę par lub osobników, lokalizację obserwacji z dokładnością do 250 m, nazwisko obserwatora i uwagi.

Dane wpisane do Kartoteki dotyczą wyłącznie gatunków rzadkich i średniolicznych w skali kraju, oraz obserwacji cennych ze względu na swą unikatowość (np. zimowanie żurawia). Około 65% zebranych „rekordów” dotyczy ptaków lęgowych, pozostałe to obserwacje z przelotów jesiennego (20%) i wiosennego (5%), oraz zimowania (10%). Zebrany materiał nie zawsze

pozwalają na określenie dokładnej liczby par lęgowych danego gatunku, stąd też liczebność ptaków gnieźdzących się w delcie Świny jest często określana przedziałem. Dane z przelotów i zimowania nie pozwalają na całościowe opracowanie charakterystyki awifauny Karsiboru w tych okresach. Mimo to duża część z tych informacji jest tak istotna, że nie sposób ich pominąć.

Z uwagi na bardzo obszerny materiał opisy gatunków potraktowano w sposób uproszczony, nie podając w wielu przypadkach konkretnych dat i kryteriów a tylko stwierdzenia: lęgowy, prawdopodobnie lęgowy i możliwość gniazdowania, wg kryteriów Polskiego Atlasu Ornitologicznego.

Wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania tej pracy serdecznie dziękujemy.

Materiały własne udostępniłi: T. Mokwa, W. Półtorak, A. Sikora, A. Staszewski, A. Surmacki oraz autorzy. Duża część obserwacji pochodzi również od uczestników obozu ornitologicznego zorganizowanego przez Szczecińską Stację Ornitologiczną „Świdwie”, w którym brali udział: R. Czeraszewicz, T. Grabowski, A. Jackowski, M. Kalisiński, D. Kozłowska, A. Oleksiak, T. S. Osiejuk, A. Surmacki i A. Włodarczyk.

Przegląd wybranych gatunków lęgowych.

Z ponad 140 gatunków lęgowych delty Świny w przeglądzie uwzględniono jedynie te, które są według autorów istotne dla przyznania temu obszarowi statusu ochronnego.

Tachybaptus ruficollis — perkozek. Stwierdzona co najmniej 1 para lęgowa na kanale przy pld. brzegu Karsiborskiej Kępy.

Podiceps cristatus — perkoz dwuczuby. Stwierdzono ok. 120 par. Największe koncentracje: od Kan. Przecznicza do Osieczka — 38 par, w rejonie Byczego Rowu (między wyspami Gęsią i Warnią Kępą) — 20—25 par, Mały Krzek — 20 par, na ptn. Karsiborskiej Kępy — 10 par, Jez. Wicko Wielkie — 10 par, zach. Uznamu — 12 par, oraz na Płw. Mielinek — 6 par.

Podiceps griseigena — perkoz rdzawoszyi. 1 para przy Karsiborskiej Kępie w okolicy Młyńskiej Toni.

Botaurus stellaris — łąk. 4—5 terytorialnych samców na wyspach przy Starej Świnie (od Wielkiego Krzeku do Wydrzej Kępy).

Ixobrychus minutus — bączek. 3 pary lęgowe: na pld. krańcu Wyspy Karsibór przy Kanale Piastowskim, na Lisich Łęgach oraz na Wycyku (1 ad. + 3 pull.).

Cygnus olor — łabędź niemy. Stwierdzono gnieźdzenie się 13 par. Występowanie dalszych 7 par jest prawdopodobne.

Anser anser — gęgawa. Gniazdowanie pewne stwierdzono na Bielawkach (samica na gnieździe) i Karsiborskiej Kępie (8 ad. + 6 pull.). Zaś silnie zaniepokojone pary gęgaw notowano na Koprzywskich Łęgach, Końskim Smugu i pln. części Warniej Kępy (od marca do maja). Liczbę par w tym rejonie można szacować na 18—23.

Tadorna tadorna — ohar. Karsiborska populacja złożona była w tym roku z 32—38 par. 5—10 par lęgåło się na Bielawkach. 7—8 par w okolicach Przytoru, do 8 par na Karsiborskiej Kępie 5 par na pld. krańcu Uznamu, 1 para na Wielkim Krzeku, 1 para na Zajęczych Łęgach, 2 tokujące pary obserwowano k. Lubina i przy Płw. Chełmek oraz 1 parę na Mielinku.

Anas penelope — świstun. Gniazdowanie tego gatunku stwierdzono jedynie w rejonie Wydrzej Kępy (1—2 pary), na jednej z Bielawek (1—3 pary) oraz na pld. krańcu Uznamu (1 para).

Anas strepera — krakwa. Najliczniej gnieździła się na Bielawkach — 18—23 lęgi (znaleziono liczne gniazda). Ale również na Wydrzej Kępie — 5, Karsiborskiej Kępie — 2, Wielkim Krzeku — 1—2, Wycyku — 1, okolicach Osieczka — 3, Mielinku — 1 i pld. Uznamu — 1. W sumie populację oceniono na 34—39 par.

Anas clypeata — płaskonos. Od 1 do 3 par na Karsiborskiej Kępie i 1 para na Osieczu.

Anas crecca — cyraneczka. 4 pary na Karsiborskiej Kępie, 2 pary na Osieczu i 1 lęg na Koprzywskich Łęgach.

Anas acuta — rożeniec. Na największej z Bielawek stwierdzono 2 gniazda z pełnym złożeniem jaj (obserwowano też samice z 4 młodymi).

Anas querquedula — cyraneczka. Stwierdzono 5—6 lęgów na Karsiborskiej Kępie, 3 lęgi na Wydrzej Kępie, 2 lęgi na pld. Uznamu i 4 na zach. brzegu tej wyspy, oraz prawdopodobnie 2—3 lęgi na Zajęczych Łęgach i do 5 lęgów na Bielawkach. W sumie 16—24 lęgów.

Aythya ferina — głowienka. Najliczniej głowienka występowała na Bielawkach (ok. 40 par), Małym Krzeku (20 par) i koło Lubina (13 par). W sumie stwierdzono lęgi ok. 100 par.

Aythya fuligula — czernica. Łącznie odnotowano ok. 90 lęgów, z tego najwięcej na Bielawkach (ok. 45), Wydrzej Kępie i Koprzywskich Łęgach (8—15), Małym Krzeku (12 par) i pld.-wsch. krańcu Karsiborskiej Kępy (do 12).

Bucephala clangula — gągoł. Na pld. końcu Uznamu stwierdzono 14 tokujących par, 2 pary na Płw. Mielinek i na pld.-zach. Karsiboru 2—3 pary. Razem 18—19 par.

Mergus merganser — nurogęs. Stwierdzono 2 pary k. Borzyc, 1 parę k. Lubina, 2 pary na zach. brzegu Uznamu, 1 parę na Karsiborskiej Kępie i do 3 par przy Starej Świnie na pld. od Przytoru.

Pernis apivorus — trzmiełojad. Tokująca para k. Wapnicy i możliwe gniazdowanie w okolicach Przytoru oraz na pln. od Borzyc.

Milvus migrans — kania czarna. Dwukrotnie obserwowany 1 os. (w tym raz z pokarmem) na Karsiborskiej Kępie przy Młyńskiej Toni. Również dwukrotnie stwierdzono 1 os. koło Przytoru i raz na Zajęczych Łęgach.

Milvus milvus — kania rdzawa. Na Wyspie Karsibór znaleziono 1 zajęte gniazdo i 2 dalsze tokujące pary, 2 tokujące pary k. Wapnicy, na Uznamie 1 gniazdo zajęte i 1 para. Razem 7 par.

Haliaeetus albicilla — bielik. Na badanym terenie stwierdzono 7 par z czego 3 pary wyprowadziły po 1 młodym (T. Mizera i współpracownicy).

Circus aeruginosus — błotniak stawowy. Najliczniejszy ptak drapieżny okolic Karsiboru. Stwierdzono 20 par. Aż 6 znaniepokojonych par wielokrotnie obserwowano na Wielkim Krzeku, 5 par na Wydrzej Kępie, 2 pary gnieździły się na Gęsiej Kępie, Osieczu, Zajęczych Łęgach, i po jednej parze na Warnich Kępach, Karsiborskiej Kępie, Bielawkach.

Circus pygargus — błotniak łąkowy. Zebrany materiał pozwala na odnotowanie 1 lęgu prawdopodobnego, na granicy Wydrzej i Warniej Kępy, oraz 3 gniazdowań możliwych: na Karsiborskiej Kępie, Zajęczych Łęgach i na płd. od miejscowości Karsibór.

Circus cyaneus — błotniak zbożowy. 2 pary gnieździły się prawdopodobnie na Lisich Łęgach i między Wycykiem a Osieczem, oraz 1 para na Zajęczych Łęgach. Razem do 5 par.

Accipiter gentilis — gołębiarz. Możliwe gnieźdzenie się 2 par, na płd. Uznamu i w okolicy Wycyku, oraz po jednej k. Wapnicy (toki) i na Uznamie.

Accipiter nissus — krogulec. Możliwe gnieźdzenie się 3 par: na płd. Uznamu, koło miejscowości Karsibór i k. Wapnicy.

Buteo buteo — myszołów. Znaleziono 4 zajęte gniazda: na płu. od Borzyc, na płd. od miejscowości Karsibór, na wsch. od Przytoru i na Uznamie; prawdopodobne lęgi stwierdzono zaś w okolicach Płw. Mielinek, k. Łunowa i na Uznamie (2 pary). W sumie 7 par.

Falco tinnunculus — pustułka. Znaleziono 1 gniazdo na płd. od Płw. Mielinek przy Kan. Piastowskim, druga para gnieździła się prawdopodobnie w okolicach Karsiborskiej Kępy.

Falco subbuteo — kobuz. Pojedyncze osobniki obserwowano 13 V 91 i 1—7 VII 91 (kilkakrotnie) na terenie miejscowości Karsibór oraz 16 V 91 koło Przytoru.

Falco peregrinus — sokół wędrowny. Dwukrotnie obserwowano pojedyncze osobniki w okolicach Przytoru, 3 V 91 i 21 VI 91.

Rallus aquaticus — wodnik. Gniazdowanie prawdopodobne nad Jez. Wicko Małe i na kanale między Karsiborem a Karsiborską Kępą, oraz możliwe na płd. od Przytoru przy Starej Świnie i na Osieczu.

Gallinula chloropus — kokoszka wodna. Pewne legi stwierdzono jedynie przy Płw. Mielinek, na Bielawkach i Jez. Wicko Małe (po 1 parze).

Grus grus — żuraw. Zakończony sukcesem legi 3 par stwierdzono na Uznamie. Poza tym 1 para prawdopodobnie lęgowa na jednej z wysp przy Starej Świnie.

Fulica atra — łyska. Podane tutaj dane są zaniżone, ponieważ większość uwagi poświęcono na wykrywanie gatunków mniej licznych. Stwierdzono jednak ok. 60 par na Jez. Wicko Wielkie, ok. 40 par na całej Wyspie Karsibór, ok. 30 par na Jez. Wicko Małe, ok. 30 par na Bielawkach, ok. 10 par na Płw. Mielinek i ok. 80 par na pozostałych wyspach w delcie Świny.

Haematopus ostralegus — ostrygojad. 2 zaniepokojone pary obserwowano na Bielawkach od maja do lipca, 1 parę zaniepokojoną na Płw. Mielinek i 2 pary obserwowano kilkakrotnie na płd. końcu Uznamu i płd. Gęziej Kępy od 5 III do 5 V 91.

Charadrius dubius — sieweczka rzeczna. 3 pary gnieździły się na płd. krańcu Uznamu, 1 para na Płw. Mielinek oraz prawdopodobnie conajmniej 1 para na płd. od Przytoru.

Charadrius hiaticula — sieweczka obrożna. 3 gniazda znaleziono na płd. Uznamu, 2 pary prawdopodobnie gnieździły się na Wydrzej Kępie i 1 para na Karsiborskiej Kępie.

Vanellus vanellus — czajka. Około 30 par na Karsiborskiej Kępie, 4 pary na Zajęczych Łęgach, 8 par od Kan. Przecznicza do Osieczu, 2 pary na Wycyku, 2 pary na płd. Karsiboru i 1 para na Wielkim Krzeku.

Calidris alpina schinzii — biegus zmienny. Znalezione trzy miejsca, w których gniazdowały biegusy: na łąkach w centrum Karsiborskiej Kępy (ok. 30 par), na Koprzywskich Łęgach (do 10 par) i na Wydrzej Kępie (3—4 pary). W sumie do 43—44 par. Stanowisko to jest znane od kilkudziesięciu lat, dzięki temu można stwierdzić, że liczebność karsiborskiej populacji biegusa zmiennego wzrosła w porównaniu z początkiem lat 70-tych (Bednorz za Gromadzką 1983) kiedy to wyspa ta była miejscem lęgów 5—7 par. Również w 10 lat później na tej samej wyspie gniździła się podobnie nieliczna populacja (Jakuczun za Gromadzką 1983). Wtedy także odkryto nowe stanowisko — Koprzywskie Łęgi z 3 parami biegusa. Stan obecny stawia Karsibór na drugim miejscu po ujściu Redy, jeśli chodzi o liczebność tego gatunku w Polsce.

Philomachus pugnax — batalion. Najprawdopodobniej lęgowy był tylko w centrum Karsiborskiej Kępy, gdzie obserwowano 4—6 zaniepokojonych samic i do 12 samców (w maju i czerwcu) oraz na Zajęczych Łęgach (2 zaniepokojone samice w czerwcu). Zaś żerowiska i tokowiska batalionów stwierdzono również na Wydrzej Kępie (23 IV 91 — 28 samców i 20 samic), na Koprzywskich Łęgach (25 V 91 — 5 samców i 1 samica), na Zajęczych Łęgach (13 V 91 — 8 samców i 18 samic) oraz mniejsze ilości ptaków w innych miejscach.

Gallinago gallinago — kszczyk. Na Karsiborskiej Kępie stwierdzono ok. 10 tokujących samców, wokół Jez. Wicko Małe 3 tokujące osobniki, na Wycyku 1—2, na Uznamie 3, oraz na Osieczu i Płw. Mielinek po 1 tokującym osobniku.

Scolopax rusticola — słonka. Prezentowane dane są z pewnością bardzo zaniżone, wskazują jednak gdzie znajdują się najlepsze biotopy dla tego gatunku. 3 pary stwierdzono na wyspie Karsibór, w lasach przylegających do Kan. Piastowskiego, 1 para występowała na Uznamie po drugiej stronie tego kanału, a 1 para koło Łunowa.

Limosa limosa — rycyk. Centrum występowania tego gatunku była Karsiborska Kępa, gdzie gnieździło się 8—13 par.

Poza tym na Zajęczych Łęgach 4 pary, na Końskim Smugu 1 para, na Koprzywskich Łęgach prawdopodobnie 1—5 par.

Numenius arquata — kulik wielki. Liczba par trudna do ustalenia. Na Karsiborskiej Kępie gnieździło się co najmniej 8 par. Terytorialne ptaki obserwowano także na Lisich i Zajęczych Łęgach (po 2 pary). Prawdopodobne jest także gniazdowanie 2 par na Koprzywskich Łęgach.

Tringa totanus — krawodziób. Na Karsiborskiej Kępie stwierdzono lęgi 18—20 par, na płd. od Przytoru występowało 8—10 par, 1 para na Bielawkach, na Wydrzej Kępie 3 pary, na Końskim Smugu do 5 par i Płw. Mielinek 1 para.

Tringa ochropus — brodziec samotny. Zebrane obserwacje sugerują możliwość conajmniej 5 lęgów. 16 V i 19 V 91 odwołający i tokujący osobnik obserwowany był nad Jez. Wicko Małe i 12 VI 91 w środkowej części Uznamu; pary ptaków obserwowano 27 IV 91 na płd. Uznamu (oraz 12 VI i 27 V 91 tokujące odpowiednio 1 i 2 osobniki w miejscu wcześniejszej obserwacji pary) oraz 26 V 91 na Płw. Mielinek.

Actitis hypoleucos — brodziec piskliwy. Zaniepokojone pary stwierdzono w drugiej połowie maja: nad Jez. Wicko Wielkie (2 pary), na płd. Uznamu (2 pary), i po jednej parze nad Jez. Wicko Małe, płd. Karsiboru, Karsiborskiej Kępie i Płw. Mielinek.

Larus ridibundus — śmieszka. Na trzech (z czterech) Bielawkach znajdowały się kolonie śmieszki liczące razem około 6500 gniazd (odpowiednio 4000, 2000 i 500 gniazd).

Larus canus — mewa pospolita. Na dwóch Bielawkach stwierdzono ogółem do 5 par lęgowych oraz jedną parę przy Płw. Mielinek.

Larus argentatus — mewa srebrzysta. Populację oceniono na około 1000 par. Na Bielawce przylegającej do Płw. Mielinek naliczono około 560 gniazd, na Bielawce „Północnej” około 285 gniazd. Poza tymi koloniami na Wydrzej i Karsiborskiej Kępie znaleziono po 2 gniazda. Warto zauważyć, że te minimum 849

par to liczba ponad dwukrotnie większa niż podaje Tomiałojć (1990) dla całej Polski.

Larus fuscus — mewa żółtonoga. 21 V 91 obserwowano parę dorosłych ptaków wykazujących cechy mieszańców podgatunkowych *L. f. fuscus* i *L. f. intermedius*, 31 V na skraju kolonii mew srebrzystych znaleziono gniazdo z dwoma jajami (Sikora i inni 1992).

Sterna hirundo — rybitwa zwyczajna. Dwie kolonie na dwóch Bielawkach, liczące 145 i 56 gniazd (razem 201).

Streptopelia turtur — turkawka. 3 pary prawdopodobnie lęgowe, na Wycyku, pld. Uznamie i na pld.-wsch. od Ognicy.

Strix aluco — puszczyk. Odzywające się samce obserwowano w dwóch miejscach na Uznamie, koło Lubina i na N od Borzyc.

Asio otus — sowa uszata. Zaledwie dwie obserwacje, jedna z terenu miejscowości Karsibór, druga z okolic Przytoru.

Alcedo atthis — zimorodek. Znaleziono 7 stanowisk: na kanale między Karsiborską Kępą a Karsiborem (1), w pobliżu Kan. Piastowskiego (1), na pld. Uznamu (1), na Płw. Mielinek (1), na pld. Karsiboru (1) oraz w okolicach Lubina (2).

Lullula arborea — lerka. 5—6 par lęgowych w okolicy Przytoru, 2 pary koło Ognickich Łęgów i 1 para przy wsi Wicko.

Riparia riparia — brzegówka. 60 zajętych nor. k. Lubina i niewielka kolonia (14 nor) na Osieczu.

Locustella fluviatilis — strumieniówka. Znane jedynie 6 stanowisk śpiewających samców: Borzyce (2), Jez. Wicko Małe (1), Płw. Mielin (1) i Uznam (2).

Locustella luscinioides — brzeczka. Gatunek dość równomiernie występujący we właściwych dla siebie biotopach. Stwierdzony między innymi na Zajęczych Łęgach, obrzeżach Karsiborskiej Kępy i całej Gęsiej Kępie.

Locustella naevia — świerszczak. Gatunek ten stwierdzono w okolicy Borzyc (5—6 śpiewających samców), nad Jez. Wicko Małe (1), na Karsiborskiej Kępie (2), Osieczu (2), Płw. Mielinek (1), pld. Uznamu (1) oraz na Lisich Łęgach (1).

Acrocephalus paludicola — wodniczka. Na Karsiborskiej Kępie stwierdzono 100—130 śpiewających samców, na Zajęczych Łęgach ok. 100 śpiewających samców, na Końskim Smugu co najmniej 10—12 (przy czym rzeczywista liczba wodniczek na tej wyspie mogła być kilka razy wyższa, gdyż teren ten kontrolowano jedynie w południe, gdy samce śpiewają bardzo słabo), na Wydrzej Kępie 5 śpiewających samców i 3—4 na Płw. Mielinek. Całkowitą liczebność wodniczki na obszarze objętym badaniami można jednak szacować na ok. 300 par. Tak duża liczebność *Acrocephalus paludicola* wiąże się prawdopodobnie ze szczególnie korzystnymi warunkami wodnymi w tym roku, co ma niebagatelne znaczenie dla tego gatunku. Coroczna penetracja terenu wykazałaby zapewne silne wahania liczebności wodniczki z roku na rok. Świadczą o tym dane z pracy Sellina (1990), który w 1989 roku stwierdził w sumie 19—23 śpiewających samców (Wydrza Kępa — 1, Koński Smug — 2, Zajęcze Łęgi — 16—20 samców). Przy czym godny uwagi wydaje się fakt, że o ile w 1989 na Karsiborskiej Kępie Sellin (1990) nie stwierdził ani jednego osobnika *Acrocephalus paludicola*, to w 1991 roku było tam centrum gnieźdzenia się tego gatunku.

Sylvia nisoria — pokrzewka jarzębata. Stwierdzono 15 stanowisk: 11 na Karsiborzu, 2 k. Lubina i po jednym na pld. krańcu Uznamu i koło Przytoru.

Regulus ignicapillus — zniczek. Śpiewający samiec stwierdzony koło Lubina 1 V 91.

Panurus biarmicus — wąsatka. Stwierdzono: 5—6 par na Karsiborskiej Kępie, 14 par między Osieczem a Wycykiem, 2 pary na Bielawkach, 8 par nad brzegami Lisich i Zajęczych Łęgów, 3 pary od Kan. Przecznicza do Wycyka, po 1 parze na Gęsiej i Warniej Kępie, Wyspie Mielino, Wydrzej Kępie, wyspie na zach. od Wydrzej Kępy i Końskim Smugu. Razem 38—39 par.

Remiz pendulinus — remiz. Pary ptaków obserwowano: na Płw. Mielin, na wsch. od Ognickich Łęgów i pld. Karsiboru; zaniepokojone osobniki: w pln. części Jez. Wicko Wielkie, k. Wap-

nicy; pld. Uznamu (tam również budującego gniazdo). W sumie 6 stanowisk.

Lanius excubitor — srokosz. Stwierdzono 2 pary; na pld. Uznamu znaleziono gniazdo, a na Karsiborskiej Kępie obserwowano osobnika z pokarmem.

Corvus corax — kruk. Co najmniej 3—4 pary. 1 na Uznamie i 2—3 na Karsiborze.

Loxia curvirostra — krzyżodziób świerkowy. Gnieźdzenie się możliwe w okolicach Przytoru, gdzie wielokrotnie obserwowano ten gatunek w sezonie lęgowym.

Carpodacus erythrinus — dziwonia. Stwierdzono 14 śpiewających samców w rejonie Jez. Wicko Wielkie i Małe, 12 samców nad Kan. Piastowskim (w tym 9 na pld. końcu Kanału), 3 samce między Osieczem i Wycykiem, 3—4 terytorialne samce na Karsiborskiej Kępie i po jednym na pld. Zajęczych Łęgów, koło Przytoru, Ognicy i na Płw. Mielinek. W sumie 36—37 terytorialnych samców.

Ficedula parva — muchołówka mała. Śpiewające samce stwierdzono: na Uznamie (9), koło miejscowości Wicko (2) i na wsch. od Przytoru (1).

Przegląd gatunków przelotnych (P), zimujących (Z) i zalatujących (S).

Brak na razie danych, które umożliwiłyby przedstawienie dynamiki przelotów i zimowania ptaków wodno-błotnych na obszarze delty Świny. W związku z tym, w opracowaniu uwzględniono jedynie:

1. Obserwacje dużych koncentracji gatunków z tej grupy ptaków.
2. Obserwacje gatunków szczególnie zagrożonych i bardzo rzadko bądź nielicznie pojawiających się na terenach Polski północno-zachodniej.

Phalacrocorax carbo — kormoran. (P) 20 X 90 w rejonie Karsiborskiej Kępy obserwowano ok. 1500 os. (Z) 13 I 91 na Zal. Szczecińskim, przy wejściu do Kan. Piastowskiego — 102

os., 23 II 91 k. Płw. Mielinek — 6 os. i na pld. Kan. Piastowskiego 3 os.

Ardea cinerea — czapla siwa. (P) 2 XI 90 w okolicach Bielawek obserwowano 93 os. W lipcu 1991 obserwowano koczujące osobniki na całym terenie objętym badaniami, w sumie 50—100 os. (Z) 2 II 91 przy Starej Świnie na pld. od Przytoru 50 ptaków, 23 II 91 k. Płw. Mielinek 2 os. i na Kan. Piastowskim 24 osobniki.

Cygnus olor — łabędź niemy. (Z) 6 XII 90 stado ok. 100 ptaków na Starej Świnie (płn. Karsiborskiej Kępy).

Cygnus cygnus — łabędź krzykliwy. (Z) Gatunek obserwowany przez całą zimę. Od 1 I do 2 III 91 stado 50 os. zerowało na Starej Świnie w pobliżu Wydrzej Kępy, noclegowisko zaś zlokalizowane było na Zalewie Szczecińskim przy pld. brzegach Zajęczych Łęgów. Całą zimę utrzymywały się również na Starej Świnie (nie mieszając się jednak z wymienionym wcześniej stadem) 4 ptaki dorosłe i 2 w szacie immaturalnej. 18 I 91 także na Starej Świnie, ale w pobliżu Bielawek stado 250 os., 27 I 91 na Zajęczych Łęgach stwierdzono stado 10 ad. i 13 imm. os.

Cygnus columbianus — łabędź czarnodzioby. (P) 11 III 91 przy Starej Świnie na wysokości Koprzywskich Łęgów obserwowano 4 ad.

Anser anser — gęgawa. (Z) Materiał jest niezbyt bogaty. 6 XII 90 między Wielkim Krzekiem i Wiszową Kępą stwierdzono 2 os., 2 I 91 na Karsiborskiej Kępie obserwowano stado ok. 2000 os., 7 I 91 w tym samym miejscu tylko 10 ptaków, 9 I 91 nad Jez. Wicko Wielkie, koło Końskiego Smugu mieszane stado *Anser anser* i *Anser fabalis* liczące ok. 7000 (noclegowisko w tym miejscu), 10 II 91 k. Wycyka 200 os., i przy Młyńskiej Toni 1 os.

Anser fabalis — gęś zbożowa. (Z) 10 II 91 Młyńska Toń — 42 os.

Anas platyrhynchos — krzyżówka. (Z) Licznie zimujący gatunek. Trudno jednak szacować całkowitą liczebność na podstawie nadesłanych obserwacji. Od grudnia 1990 do lutego 1991

obserwowano liczne stada złożone najczęściej z 100—120 os., maksymalnie z 600 os.

Anas querquedula — cyranka. (Z) 7 I 91 na Karsiborskiej Kępie trzy grupki po 3, 3 i 5 os.

Anas clypeata — płaskonos. (Z) Na Karsiborskiej Kępie w dniu 7 I 91 stwierdzono 9 żerujących osobników tego gatunku.

Anas strepera — krakwa. (Z) 23 II 91 1 para obserwowana na Kanale Piastowskim.

Aythya ferina — głowienka. (Z) 23 II 91 50 os. k. Płw. Mielinek i 70 os. na pld. Kan. Piastowskiego.

Aythya marila — ogorzałka. (P) Na Zalewie Szczecińskim na odcinku Lubin-Wolin w dniu 3 V 91 naliczono 47400 os. ogorzałki i 26300 os. czernicy (Z. Cenian). Teren ten jednak tylko graniczy z obszarem, którego awifaunie poświęcona jest ta praca. (Z) 3 XII 90 na Starej Świnie przy „Północnej” Bielawce obserwowano 2 os., 23 II 91 na pld. od Kan. Piastowskiego obserwowano stado ok. 300 os.

Somateria mollissima — edredon. (S) Obserwowano 1 os. na Starej Świnie w dniu 4 IV 91.

Bucephala clangula — gągoł (Z) 4 II 91 stado 300 os. na Starej Świnie (na wysokości Przytoru), 23 II 91 stado 70 os. na pld. od Kan. Piastowskiego.

Mergus albellus — bielaczek. (P) Nadesłano cztery obserwacje wiosenne: 2 III 91 dwa stada, ok. 500 os. na Starej Świnie na wysokości Przytoru i 110 os. na pld. od Gęsiej Kępy; 11 III 91 60 samców i 90 samic stwierdzono na Jez. Kicko Wielkie i 21 III 91 58 os. na Zalewie Szcz. w pobliżu pld. cypla Uznamu. (Z) 27 I 91 140 os. przy pld. krańcu Gęsiej Kępy. 9 II 91 na Świnie przy przeprawie promowej 1500 os., 10 II 91 obserwowano 36 os. między Karsiborską i Warnią Kępą i 40 os. k. Płw. Mielinek, 23 II 91 50 os. k. Płw. Mielinek i 96 os. na pld. Kan. Piastowskiego.

Mergus serrator — szlachar. (P) 2 III 91 obserwacja ok. 200 ptaków na Młyńskiej Toni. (Z) Aż cztery obserwacje z grudnia

stadach 20—150 os.; 2 VII 91 nad Zajęczymi Łęgami przelot dziesięciu stad liczących 20—100 os. w kierunku płn.-zach. (między godziną 5.00 i 9.00), i od godziny 9.00 do 11.00 liczne stada 20—30 os. lecące w kierunku zach. i płd.-zach. (Z) 16 I 91 obserwowano 1 os. na płd. od Przytoru.

Calidris canutus — biegus rdzawy. (P) 12 IX 90 25 os. zaobserwowano na płd. od Przytoru.

Calidris temminckii — biegus mały. (P) 3 żerujące osobniki 8 IV 91 na południe od Przytoru.

Tringa glareola — brodziec leśny. (P) Dość intensywny przelot obserwowano na Karsiborskiej Kępie na początku lipca 1991, łącznie do 80 osobników.

Tringa totanus — krwawodziób. (P) 21 i 23 III 91 na płd. od Przytoru obserwowano stado 25 osobników.

Philomachus pugnax — batalion. (P) Na początku lipca 1991 obserwowano stadka batalionów na Karsiborskiej Kępie (do 10 os.) i Zajęczych Łęgach (do 250 os.).

Numenius arquata — kulik wielki. (P) Od maja do lipca 1991 obserwowano niełęgowe kuliki na Karsiborskiej Kępie, Zajęczych i Lisich Łęgach. Maksymalnie 39 os. (4 VII).

Numenius phaeopus — kulik mniejszy. (P) 4 os. na Karsiborskiej Kępie 1 VII 91 i 1 os. 2 VII 91 na Wycyku.

Lymnocyptes minimus — bekasik. (P) Trzykrotnie zaobserwowano osobnika tego gatunku w kwietniu 1991: 23 IV 1 os. na płd. od Przytoru, 28 IV 3 os. w tym samym miejscu i 3 os. 1 km dalej na zach.

Phalaropus lobatus — płatkonóg szydłodzioby. (P) Samica tego gatunku była obserwowana 21 V 91 na Wydrzej Kępie.

Eremophila alpestris — górniczek. (P) 11 III 91 2 os. 1,5 km na płd.-zach. od Przytoru. (Z) 20 I 91 stadko 6 os. na Zajęczych Łęgach.

Turdus iliacus — droździk. (P) Stado 120 os. 4 IV 91 na Uznamie przy Kan. Piastowskim.

1990, wszystkie ptaki odnotowano na Starej Świnie na wysokości Przytoru: 1 XII — 12 os., 8 XII — 14 os., 15 XII — 85 os., i 27 XII — 220 os. Poza tym przy przeprawie promowej 4 II 91 stado 85 ptaków.

Mergus merganser — nurogęs. (P) 2 III 91 obserwowano trzecie w trzech miejscach: na Młyńskiej Toni ok. 2000 os., na Starej Świnie (wysokość Przytoru) ok. 500 os. i na Zalewie przy pld. krańcu Uznamu 65 os. Z 4 IV 91 pochodzi obserwacja stada 150 os. z okolic pld.-zach. brzegu Warniej Kępy. (Z) 21 I 91 180; nurogesi między Karsiborską i Warnią Kępą, 24 I 91 stado 45—50000 os. na Zalewie Szczecińskim na pld. od Przytoru, 9 II 91 stado 6000 ptaków przy przeprawie promowej, 10 II 91 44 os. między Karsiborską i Warnią Kępą i 400 os. k. Płw. Mielinek, 23 II 91 200 os. k. Płw. Mielinek i 620 os. na pld. Kan. Piastowskiego.

Haliaeetus albicilla — bielik. 23 II 91 3 os. na Uznamie, i 3 os. (1 ad. + 2 imm.) na pld. końcu Kan. Piastowskiego.

Circus cyaneus — błotniak zbożowy. 10 II 91 1 para na Karsiborskiej Kępie i 1 samiec na Warnich Kępach.

Grus grus — żuraw. (Z) Na pld. Uznamu od 21 I do 20 II 91 obserwowano conajmniej 5 os.

Pluvialis apricaria — siewka złota. (P) Na przelotach stwierdzana regularnie, najczęściej obserwowano jednak tylko 1—2 osobniki. Wyjątkowo 7 ptaków 12 V 91 na pld. Zajęczych Łęgów (3 os. *P. a. apricaria* i 4 os. *P. a. altifrons*). Poza tym 25 V 91 1 os. *P. a. apricaria* na Koprzywskich Łęgach, 25 V 91 2 os. *P. a. apricaria* na Zajęczych Łęgach i 1 os. *P. a. altifrons* na Karsiborskiej Kępie, 2 VII 91 2 os. na Wycyku i 4 VII 91 1 os. na Karsiborskiej Kępie.

Vanellus vanellus — czajka. (P) Bardzo intensywny przelot zaobserwowano: 21 VI 91 nad Karsiborską Kępą, od godz. 10.00 do 15.00 naliczono ok. 10000 os. lecących w stadach liczących od 10 do 300 ptaków; 1 VII 91 również nad Karsiborską Kępą w godzinach wieczornych zanotowano przelot ok. 500 ptaków w

Sturnus vulgaris — szpak. (Z) 27 I 91 stado 50 ptaków w miejscowości Karsibór.

Plectrophenax nivalis — śnieguła. (Z) 16 I 91 1 os. obserwowany w okolicy Przytoru.

Anthus pratensis — świergotek łąkowy. (Z) 16 I 91 2 os. stwierdzone koło Przytoru, 27 I 91 18 os. w miejscowości Karsibór, 10 II 91 3 os. na Karsiborskiej Kępie i 4 os. na Lisich Łęgach.

Panurus biarmicus — wąsatka. 10 II 91 na Karsiborskiej Kępie 11 os. i Lisich Łęgach kilka os. (głosy).

Loxia curvirostra — krzyżodziób świerkowy. Od marca do maja 8 obserwacji koczujących stad, liczących 10—29 os., zawsze w okolicy Przytoru. 12 VI 91 dwa stada 120 i 25 os. żerujące na wyspie Uznam.

Corvus corone cornix x *C.c. corone* — Ptaka wykazującego cechy mieszańca podgatunkowego między wroną siwą i czarnowronem zaobserwowano 3 VII 91 w okolicy Borzyc. Osobnik ten był wyraźnie mniej płochliwy od „przeciętnej” wrony siwej, kilka osób obserwowało go z odległości 10 m przez około 1 minutę.

Podsumowanie.

Teren delty wstecznej Świny jest obszarem cennym i unikalnym nie tylko w skali naszego kraju, ale również w skali europejskiej. Kwalifikuje się on do objęcia międzynarodową konwencją ochrony obszarów wodno-błotnych RAMSAR. Powody tego najłatwiej ująć w trzy główne punkty (za Dyrzczem 1989):

1. Na obszarze delty lęgnie się ponad 20 gatunków rzadkich i ginących: bąk, bączek, bielik, trzmielojad, kania czarna i rdzawa, błotniaki (stawowy, łąkowy i zbożowy), żuraw, batalion, rycyk, rybitwa pospolita, zimorodek, lerka, wodniczka, pokrzewka jarzębata, muchołówka mała oraz nie wymienione w przeglądzie gatunków: dzięcioł średni i gąsiorek.

2. Na terenie delty przebywa okresowo ponad 1% europejskiej populacji: kormorana (do 2% na przelotach), gęgawy (ok.

1% zimą i prawdopodobnie więcej na przelotach), tracz nuroge-sia (regularnie do 12% na przelotach, wyjątkowa nawet stwierdzono 45—50000 os., co przekracza podawaną w literaturze wielkość populacji europejskiej).

3. W okresie pozalegowym regułą jest występowanie skupień ptaków wodnych przekraczających łącznie 10 tysięcy osobników.

Poza tym, na badanym terenie gnieździ się znaczna część polskich populacji następujących gatunków: łabędzia niemego (3—4%), gęgowy (co najmniej 1%), ohara (58—69%), krakwy (ok. 3%), rożeńca (1—2%), gągoła (4%), bielika (3%), błotniaka zbożowego (4%), błotniaka popielatego (1%), ostrygojada (do 50%), sieweczki obrożnej (1—2%), biegusa zmiennego (30—35% populacji polskiej, czyli ok. 3% południowobałtyckiej populacji C. a. schinzii, Gromadzka 1983), kulika wielkiego (2%), krwawodzioba (3%), śmieszki (7%), mewy srebrzystej (ok. 60%), rybitwy zwyczajnej (5%) i wodniczki (do 20%).

Obszar delty wstecznej Świny nie posiada obecnie żadnego statusu ochronnego, a jego położenie pomiędzy dwoma dużymi ośrodkami przemysłowymi, jakimi są Szczecin i Świnoujście, nie stwarza zbyt optymistycznych perspektyw na przyszłość. Aby utrzymać w możliwie niezmienionym stanie tak cenny pod względem faunistycznym i florystycznym teren należy przede wszystkim:

1. Utrzymać ekstensywny wypas bydła, owiec i koni na terenach gnieźdzenia się biegusa zmiennego (i innych siewek) oraz wodniczki, gdyż jest to jedyny sposób na utrzymanie odpowiadającej tym ptakom struktury ich biotopów.
2. Zaniechać melioracji osuszających i utrzymać dość wysoki poziom wody na łąkach Karsiboru i pozostałych wysp w okresie od maja do lipca.
3. Zachować fragmenty lasów zbliżonych do naturalnych.
4. Ograniczyć odprowadzanie ścieków.
5. Ograniczyć ruch turystyczny i inne formy penetracji przez ludzi.

6. Zakazać polowań przynajmniej w okresie lęgów i pierzenia się ptaków.
7. Uświadamiać okolicznych mieszkańców o niezwykłych walorach i konieczności ochrony Karsiboru i okolic.

Najlepszą formą realizacji wymienionych powyżej postulatów byłoby utworzenie rezerwatu częściowego obejmującego wszystkie wyspy w delcie Świny oraz fragmenty starych drzewostanów.

L I T E R A T U R A

- DYRCZ A., 1989. Tereny ważne dla ornitologii i ochrony ptaków w Polsce. Przegł. Zool. 33, 3: 418—437.
- GROMADZKA J., 1983. Rozmieszczenie lęgowisk i liczebność biegusa zmiennego (*Calidris alpina schinzii*) na południowym wybrzeżu Bałtyku. Not. Orn. 24, 1—2: 31—36.
- HÜBNER E., 1908. Avifauna von Vorpommern und Rugen. Leipzig.
- PIOTROWSKA H., 1960. Lasy południowo-wschodniego Uznamu. Bad. Fizj. N. Pol. Zach. Seria B, 6: 69—159.
- PIOTROWSKA H., 1966a. Rośliny naczyniowe wysp Wolina i południowo-wschodniego Uznamu. Prace Kom. Biolog. 30, 4: 282.
- PIOTROWSKA H., 1966b. Stosunki geobotaniczne wysp Wolina i południowo-wschodniego Uznamu. Mon. Bot. 22: 3—156.
- PIOTROWSKA H., 1974. Nadmorskie zespoły solniskowe w Polsce i problemy ich ochrony. Ochrona Przyr. 39: 7—65.
- ROBIEN P., 1920. Die Vogelwelt des Bezirkes Stettin. Stettin.
- ROBIEN P., 1928. Die Vogelwelt Pommerns. — Abh. Ber. Pomm. Naturf. Ges. Stettin 9: 1—94.
- ROBIEN P., 1931. Die Vogelwelt Pommerns. Nachtrag 1928—30. Dohrniana 11: 10—33.
- RUTHKE P., 1951. Die Brutvogel des Munnegebietes im pommerschen Oderdelta. Orn. Abh. 11: 1—40.
- SIKORA A., CENIAN Z., MOKWA T., POŁTORAK W., 1992. Kolejny lęg mewy żółtonogiej *Larus fuscus* w Polsce. Not. Ornit. 33, 1—2: 167—168.
- SELLIN D., 1989. Vergleichende Untersuchung zur habitatstruktur des Sehnenrohrsängers *Acrocephalus paludicola*. Vogelwelt 110: 198—208.
- SELLIN D., 1990. Zum aktuellen Vorkommen des Seggenrohrsängers *Acrocephalus paludicola* im Oderdelta zwischen Peenestrom und Dziwna. Vogelwelt 111: 181—189.
- TOMIAŁOJC L., 1990. Ptaki Polski. PWN, Warszawa.

Summary

The authors studied the avifauna of several islands situated in the Świna river delta on the Polish coast of the Baltic Sea. The study area covered totally 3650 ha (excluding waters, i.e. the Świna river, Zalew Szczeciński (Oderhaff), and some canals). The most interesting terrain was about 2855 ha of reeds, pastures, meadows, and arable land (the smallest part), where halophytic reeds and sedges occurred in the following communities: *Juncetum Gerardii atlantico-balticum maritima*, *Junco-Samoletum Valerandii*, and *Puccinellio-Spergularietum salinae*. The forests covered an area of 620 ha (17%), composed mainly of *Carici elongatae-Alnetum medioeuropaeum*, *Empetro nigri-Pinetum*, *Pericli-meno-Quercetum pteridetosum*, *Fago-Quercetum*, and *Melico-Fagetum*. Nearly 5% (175 ha) of the study area was covered by farm buildings, river ports, and their infrastructure.

The authors have found out that the islands constituted a breeding place for a number of rare or endangered bird species, such as bittern, little bittern, white-tailed eagle, honey buzzard, black and red kite, marsh hen, and Montagu's harrier, crane, black-tailed godwit, ruff, common tern, kingfisher, woodlark, aquatic warbler (over 2% of the world breeding population), barred warbler, red-breasted flycatcher, medium spotted woodpecker, and red-backed shrike.

The waters of the Świna river are important as a rest place for migratory and wintering birds; e.g. a large flock of goosander composed of nearly 50,000 birds was observed.

A considerable share of Polish breeding population of the following species was found: mute swan (3—4%), grey lag goose (1%), shelduck (58—69%), gadwall (3—4%), pintail (1—2%), goldeneye (4%), white-tailed eagle (3%), hen harrier (4%), Montagu's harrier (1%), oystercatcher (50%), ringed plover (1—2%), dunlin (30—35%), curlew (2%), redshank (3%), black-headed gull (7%), herring gull (60%), common tern (5%), and aquatic warbler (20%).

The authors state that the Świna river delta needs immediate protective measures because its character is threaten by flood control schemes, reclamation of marshland, and agriculture activities.

Adres autorów:

INSTYTUT EKOLOGII PAN
Stacja Ornitologiczna „ŚWIDWIE”
72-003 Dobra Szczecińska